

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра всесвітньої історії

РОБОЧА ПРОГРАМА
НОРМАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

КУРСОВА РОБОТА
З ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ

підготовки бакалавра
галузі знань **01 Освіта/Педагогіка**
спеціальності **014 Середня освіта**
предметної спеціальності **014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)**
освітньо-професійної програми **Середня освіта. Історія та громадянська освіта**

Луцьк 2024

РОБОЧА ПРОГРАМА з нормативного освітнього компонента **Курсова робота з історії та методики її навчання** підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) ОПП Середня освіта. Історія та громадянська освіта.

Розробник: Карліна Оксана Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

доц. Карліна О. М

Затверджено на засіданні кафедри всесвітньої історії, протокол № 1 від 29 серпня 2024 року.

Завідувач кафедри:

проф. Стрільчук Л. В.

© Карліна О. М., 2024 р.

Зміст

1. Опис освітнього компонента та анотація.....	4
2. Компетентності, які повинні набути здобувачі освіти в ході виконання курсової роботи.....	5
3. Структура курсової роботи.....	6
4. Основні етапи роботи на курсовою	9
5. Бібліографічне оформлення курсової роботи.....	13
6. Оформлення переліку використаних джерел і літератури.....	15
7. Рекомендована тематика курсових робіт.....	17
8. Рекомендовані джерела, література та інформаційні ресурси.....	20

1. Опис освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма здобуття освіти/Заочна форма здобуття освіти	Галузь знань: <i>01 Освіта. Педагогіка</i>	Нормативний освітній компонент
	Спеціальність 014 Середня освіта Предметна спеціальність: <i>014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)</i>	
Кількість годин/кредитів 60/2	Освітня програма <i>Середня освіта. Історія та громадянська освіта</i>	Рік навчання: третій
		Семестр: шостий
	Освітній ступінь Перший (бакалаврський)	Форма контролю: <i>залік</i>
Мова навчання		українська

Інформація про викладача

Оксана Миколаївна Карліна,
 Науковий ступінь кандидат історичних наук
 Вчене звання доцент
 Посада доцент кафедри всесвітньої історії
 +380672744121, karlina.oxana@vnu.edu.ua
 посилання на розклад <https://ps.vnu.edu.ua/cgi-bin/timetable.cgi>

Анотація

Важливе значення для підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя історії та громадянської освіти має такий вид діяльності, як виконання курсових робіт як складової частини освітнього процесу. Курсова робота з історії та методики її навчання – це письмова авторська робота здобувача/ки, присвячена конкретній методичній темі навчання історії в закладах загальної середньої освіти. Вона виконується на завершальному етапі вивчення освітнього компонента «Методика навчання історії та громадської освіти» і повинна мати самостійний комплексний характер. У процесі її виконання здобувачі освіти вирішують поставлені навчально-дослідні завдання. Вони повинні прагнути надати роботі

наукового характеру: робота має містити своє трактування проблеми, гіпотези щодо уже вивчених сюжетів, розкриття недостатньо обґрунтованих положень; максимально повне врахування й виклад поглядів на проблему. Робота має бути написана науковим стилем, не мати граматичних, стилістичних, пунктуаційних помилок і описок.

Тематика курсової роботи повинна узгоджуватися з ОК освітньо-професійної програми та бути пов'язаною з практичними потребами здобувачів освіти. Здобувач/ка освіти може самостійно вибрати тему курсової роботи та наукового керівника. Науковий керівник надає допомогу здобувачу/ці у складанні плану роботи, рекомендує основну наукову літературу, під час консультацій відповідає питання, які виникають у студента/ки в ході написання курсової роботи.

Мета написання курсової роботи з історії та методики її навчання: оволодіти методикою самостійного науково-педагогічного дослідження; вдосконалити навички користування навчально-методичною та науковою літературою; систематизувати, закріпити і поглибити знання зі історії та методики її навчання; виробити навички їх використання в ході вирішення конкретно-наукових проблем і у практичній роботі після здобуття вищої освіти бакалаврського рівня.

Відповідно до навчального плану здобувач/ка повинен/на виконати і подати у встановлений термін курсову роботу з освітнього компонента «Курсова робота з історії та методики її навчання» у 6-ому семестрі.

Курсова робота є навчальною роботою, в ході виконання якої здобувачі освіти повинні набути такі **компетентності**:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі середньої освіти, що передбачає застосування теоретичних знань і практичних умінь з наук предметної спеціальності, педагогіки, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та умовами організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

ЗК2. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.

ФК2. Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою, формувати та розвивати їхні мовно-комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності.

ФК5. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів та засадах компетентнісного підходу, аналізувати результати їхнього навчання.

ПК1. Знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.

ПК2. Знання новітніх досліджень в галузі історії.

ПК3. Знання категоріально-понятійного апарату історичної та громадянознавчих наук, здатність орієнтуватися в науковій періодизації історії, використовувати її як засіб пізнання історичного процесу.

ПК4. Здатність інтегрувати набуті знання соціальних і гуманітарних наук в самостійну систему, виявляти цінність знань та умінь.

ПК5. Здатність розуміти загальні та спеціальні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, чинники, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот.

ПК6. Здатність здійснювати критичний аналіз джерел інформації та використовувати їх у професійній діяльності.

ПК7. Знання наукових основ методики навчання історії, організації процесу пізнання та виховання учнів різних вікових категорій.

ПК9. Знання нових підходів до шкільної історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства та процесу євроінтеграції.

та продемонструвати такі програмні результати навчання:

ПРН1. Демонструє знання змісту фундаментальних і спеціальних галузей історичної науки та суспільствознавчих дисциплін, *пояснює і характеризує* історичні процеси і події в їх порівнянні та взаємозв'язку.

ПРН2. *Знає та аналізує* сучасні наукові дослідження з проблем української і світової історії, суспільствознавчих дисциплін та *імплементує* знання в навчальну і практичну діяльність.

ПРН3. *Орієнтується* в історичному часі, застосовуючи періодизацію, *характеризує* суспільні явища в розвитку, вільно *оперує* спеціальною термінологією.

ПРН4. Демонструє інтегроване мислення, *пояснює* цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.

ПРН5. Використовує краєзнавчу складову курсу історії для активізації пізнавальної діяльності учнів, *розуміє й популяризує* історико-культурну спадщину України та світу.

ПРН6. Працює з джерелами інформації, інтегрує їх у зміст навчання історії та громадянської освіти, *представляє та обговорює* відображені в них факти, явища, події, процеси; визначає власну позицію щодо дискусійних питань.

ПРН7. *Знає* зміст шкільних курсів історії та громадянської освіти, *проєктує та здійснює* навчальний процес, *обирає* оптимальні компетентнісно орієнтовані методики навчання, *уміє* оцінювати та відслідковувати динаміку особистісного розвитку учня/учениці.

ПРН10. *Усвідомлює* цілі, мотиви власної педагогічної діяльності, *стійко прагне* до набуття та вдосконалення професійних компетенцій.

2. Структура курсової роботи.

Курсова робота складається з таких обов'язкових частин: 1) титульний аркуш; 2) зміст; 3) вступ; 4) основний текст, поділений на розділи й параграфи; 5) висновки; 6) список використаних джерел і літератури; 7) додатки (при потребі).

1. *Титульний аркуш* є першим аркушем курсової роботи, але він не нумерується. Оформлення титульного аркушу має бути за таким зразком (див. зразок 1).

Зразок 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ
УКРАЇНКИ

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Курсова робота:

Методи роботи учнів з підручником

спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
освітньо-професійна програма Середня освіта. Історія та громадянська освіта

Виконав:

Іван Васильович Іванюк,
здобувач освіти 32 «ІстО» групи
денної форми здобуття освіти

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Аліна Вікторівна Іваненко

2. **Зміст** має бути на 2-ому аркуші роботи. Другий аркуш і усі наступні аркуші курсової нумеруються без пропусків і повторень, в тому числі перелік використаних джерел і літератури та додатки. «Список використаних джерел і літератури» і «Додатки» в загальному обсязі роботи не враховуються. Їх кількість нормативно не обмежується і визначається автором, виходячи із завдань роботи. Кожному додатку присвоюється буква.

Зміст оформлюється таким чином:

Зміст	
Вступ.....	3
Розділ I. [назва розділу]	5
§ 1. [назва параграфу]	5
§ 2. [назва параграфу]	14
[і так далі, якщо є інші параграфи]	
Розділ II. [назва розділу].....	25
§ 1. [назва параграфу]	25
§ 2. [назва параграфу]
[і так далі, якщо є інші розділи й параграфи]	
Висновки.....	30
Використані джерела й література.....	33
Додатки.....	36

Для складання бібліографії з теми курсової роботи можна використати наявні в бібліотеках систематичні каталоги, в яких назви робіт подані за галузями знань; алфавітні каталоги, в яких картки розташовані за абеткою прізвищ авторів; різні бібліографічні довідкові видання; покажчики з окремих тем; посилання в монографіях, енциклопедіях тощо, а також переглянути такі періодичні видання: «Проблеми сучасного підручника», «Проблеми дидактики історії», «Історія в школі», «Історія в рідній школі», «Історія в школах України». При вивченні літератури переважно рекомендується починати знайомство з робіт загального характеру, а потім переходити до робіт, які висвітлюються конкретні проблеми, хоча можливий виняток із цього правила.

3. **Вступ** складається з таких обов'язкових елементів:

- обґрунтування актуальності та значимості вибраної теми;
- формулювання мети роботи;

- визначення завдань, які мають бути виконання в ході дослідження;
- характеристика джерельної бази роботи; важливо визначити, що дають джерела для вивчення поставленої проблеми;
- аналіз наукової літератури з теми дослідження для визначення рівня вивченості теми (аналіз не можна замінити анотаціями чи загальним переліком робіт);
- опис структури роботи (наприклад, «Робота складається зі «Вступу», трьох розділів, «Висновків», переліку використаних джерел та літератури і «Додатків». Перший розділ присвячений У другому розділі йдеться про» і так далі).

У курсовій роботі вступ може бути в межах 4–5 сторінок, а висновки – 2–3 сторінок.

4. **Основний текст** складається з розділів, які можуть бути поділені на параграфи. Принцип поділу на розділи може хронологічний, проблемно-тематичний, комбінований. Кожен розділ і параграф повинні мати назву. Назви розділів не повинні повторювати назву роботи, а назви параграфів – назви розділів. В кінці кожного розділу слід сформулювати короткі висновки з розділу.

5. **Висновки** є самостійною частиною роботи. Вони мають бути сформульовані до всієї курсової роботи на підставі висновків до розділів, але не повинні повторювати їх, а мати узагальнений характер. Висновки відображають вирішення завдань, поставлених у вступі. Вони не можуть містити нових фактів, аргументів, свідчень, а логічно витікати з основного тексту роботи.

6. **Список використаних джерел і літератури.** До переліку вносяться всі джерела й література, які використані в цій курсовій роботі. Не можна вносити до переліку ті роботи, які здобувач/ка не читав/ла і в курсовій роботі не використовував/ла, тобто переписувати посилання з прочитаних книг. Перелік оформляється відповідно до бібліографічних вимог.

7. **Додатки** можуть бути виконані у вигляді таблиць, рисунків, схем, графіків, карт, фотографій тощо. Якщо таблиці, схеми, графіки складені автором курсової роботи, то обов'язково треба вказувати, на підставі яких джерел складені ці додатки. Якщо додатки подані у вигляді репродукцій картин, портретів, фотографій, карт, то треба вказувати джерело, з якого вони запозичені.

Кожна частина курсової роботи (Зміст, Вступ, розділи, Висновки, Список використаних джерел і літератури, Додатки) починається з нового аркуша. Назва частин (у тому числі й слово «Розділ», номер розділу пишуться на верхньому рядку нового аркушу, відступивши 2–3 см. Параграфи починаються на тому ж аркуші, на якому закінчився попередній текст; символ «параграф», номер і назва параграфу пишуться по середині рядка.

3. Основні етапи роботи на курсовою

Робота над курсовою складається з таких основних етапів:

- 1) вибір теми і затвердження її на засіданні кафедри;
- 2) консультації з науковим керівником, складання плану роботи;
- 3) робота з текстами джерел і вивчення наукової літератури;
- 4) написання чернетки курсової;
- 5) виправлення чернетки відповідно до зауважень наукового керівника і написання чистового варіанту курсової роботи;
- 6) публічний захист курсової роботи.

Вибір теми роботи. Вибрати тему можна шляхом ознайомлення із запропонованими темами (зразками тем) або здобувач/ка може запропонувати тему курсової, якої немає у переліку, але його вона цікавить. Після вибору теми треба прийти до наукового керівника в години його консультацій для уточнення теми і отримання завдань – складання плану, переліку літератури, а також дізнатись про час контрольних перевірок керівником ходу написання роботи. Науковий керівник надає усесторонню допомогу здобувачу/ці, визначає початкове коло джерел і літератури, проводить консультації та контролює виконання всіх етапів роботи, подає рецензію на курсову роботу.

Теми курсових робіт **затверджуються** на засіданні кафедри.

Якісна робота над курсовою передбачає **часті консультації** в наукового керівника і обов'язкове подання чернетки роботи. Чернетка повинна бути подана науковому керівнику не пізніше ніж за місяць до захисту курсової.

Чистовий варіант курсової роботи здобувачі здають науковому керівнику не пізніше ніж за 10 днів до захисту. Після подання науковому керівнику (якщо він вважає курсову роботу такою, що відповідає всім необхідним вимогам) курсова робота рекомендується на захист перед кафедральною комісією. Коли робота не рекомендована до захисту, після доопрацювання захист курсової роботи переноситься на додаткову сесію, а у відомості виставляється негативна оцінка.

Формальні вимоги до оформлення курсової роботи:

- обсяг курсової роботи не менше 25–30 сторінок формату А4;
- курсова робота подається зшитою у вигляді роздруківки комп'ютерного набору на одній стороні кожного аркушу формату А4 (шрифт Times New Roman, кегль 14, інтервал 1,5; форматування по ширині, абзацний відступ 1, 25 см; посилання посторінкові, нумерація суцільна; поля: зліва 3 см, справа 1,5 см, зверху 2 см, знизу 2 см; нумерація сторінок внизу справа); електронні копії не приймаються й не розглядаються.

Порушення термінів здачі чернетки і чистового варіанту може бути причиною зниження оцінки за курсову роботу.

Захист курсової роботи. Оформлена відповідно до вимог курсова робота самостійно перевіряється здобувачем/кою на наявність неправомірних запозичень за допомогою однієї з запропонованих кафедрою програмних засобів <https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/Polozhennya-pro-plagiat-gruden-24.pdf> При цьому слід керуватися Кодексом академічної

добročесності ВНУ імені Лесі Українки. <http://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Kodeks-akademichnoyi-dobročesnosti.pdf>

Звіт про результати перевірки разом з курсовою роботою подаються науковому керівнику для підготовки рецензії. захист проводиться до початку залікового тижня екзаменаційної сесії. Він складається з подання чистового варіанту курсової роботи комісії у складі двох-трьох викладачів випускових кафедр за безпосередньою участю керівника курсової роботи, короткого виступу студента (7–10 хвилин) з теми курсової роботи, оголошення рецензії наукового керівника. У виступі повинна бути охарактеризована тема, вказані мета й завдання, які поставлені і висвітлені в межах роботи, розкрита структура роботи, показані основні результати і висновки, до яких прийшов здобувач/ка, підкреслена їх оригінальність. Після оголошення рецензії керівника студент має можливість відповісти на зауваження, висловлені у рецензії. Далі здобувач/ка повинен/на відповісти на кілька питань з теми роботи, поставлені членами комісії. Рішення про оцінку ухвалює кафедральна комісія більшістю голосів без присутності здобувачів у кінці всіх захистів, призначених на цей день. Після цього здобувачі викликаються в аудиторію, їм оголошуються оцінки і наукові керівники виставляють їх у відомість. Курсові роботи зберігаються на кафедрі упродовж трьох років.

Оцінювання курсової роботи виставляє комісія. Вона оцінює саму курсову роботу (вміння сформулювати мету, викласти основний зміст роботи, викласти аргументовані висновки), виступ здобувача/ки на захисті, характер і повноту відповідей на питання в ході захисту, а також бере до уваги письмову рецензію наукового керівника, дотримання графіку роботи над курсовою. Результати захисту оцінюються за 100-бальною шкалою.

Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS		Лінгвістична оцінка
	оцінка	пояснення	
90 – 100	A	Відмінне виконання	відмінно
82 – 89	B	Вище середнього	Дуже добре
75 – 81	C	Загалом добра робота	добре
67 – 74	D	Непогано	задовільно
60 – 66	E	Виконання відповідає мінімальним критеріям	достатньо
1 – 59	FX	Необхідне перескладання	незадовільно

Критерії оцінювання такі:

- *90 – 100 балів:* тема повністю розкрита, використана оптимальна кількість джерел і літератури, автор продемонстрував високий рівень аналізу опрацьованого матеріалу, володіння дослідницькими методиками; курсова робота правильно оформлена; захист пройшов успішно,

автор змістовно виступив і відповів на питання; графік подання роботи дотриманий;

- *83 – 89 балів:* тема розкрита, але робота має несуттєві недоліки у проведеному дослідженні; у ході захисту автор не зумів дати вичерпну відповідь на деякі питання; наявні помилки в оформленні роботи; графік подання роботи дотриманий;

- *75 – 82 балів:* тема загалом розкрита, але робота має деякі недоліки у проведеному дослідженні; у ході захисту автор не зумів дати відповідь на деякі питання; наявні помилки в оформленні роботи; порушений графік подання роботи;

- *68 – 74 балів:* тема роботи розкрита поверхово, використано обмежену кількість джерел та наукової літератури, висновки недостатньо аргументовані і не корелюються з метою та завданнями роботи; непереконливий захист; відсутність відповідей на більшість питань комісії; помилки в оформленні роботи; допущене порушення графіку подання курсової роботи.

- *60 – 69 балів:* робота несамостійна, має явно реферативний характер, тобто переписана з кількох книг з мінімальною авторською роботою з джерелами або взагалі без них; кількість джерел, статей і книг, до яких звернувся автор, явно недостатньо для якісного розкриття теми; непереконливий захист; відсутність відповідей на більшість питань комісії; помилки в оформленні роботи; допущене порушення графіку подання курсової роботи.

- *1 – 59 балів:* на захисті, як правило, не ставиться незадовільно, оскільки слабкі роботи на захист не допускаються науковим керівником, який зобов'язує студента до додаткової сесії довести рівень роботи хоча би до 60 балів. Однак оцінка менше 60 балів на захисті можлива, якщо в ході захисту будуть виявлені грубі порушення, наприклад, встановлено факт її замовлення для написання якійсь особі, тобто оцінка менше 60 балів ставиться, коли здобувач/ка на захисті пробує подати чужу роботу за свою.

Складання плану курсової роботи. План курсової роботи складається самим здобувачем/кою і в разі потреби коректується/узгоджується науковим керівником; план потрібно затвердити ще до початку роботи над текстом.

Робота з текстами джерел і вивчення наукової літератури. На цьому етапі ведеться збір матеріалу для курсової. Це відбувається у формі витягів з джерел і літератури. Витяги можна робити різними способами. Пропонується така методика:

- витяги робляться на окремих аркушах; на кожному аркуші робиться лише один витяг;
- у верхньому лівому кутку робиться посилання на те, звідки взято цей витяг. Ці посилання знадобляться для того, щоб у ході написання курсової можна було оформити посилання, вже не звертаючись до прочитаних книг і статей;

- у верхньому правому кутку вказується пункт плану роботи (розділ, параграф), до якого відноситься цей витяг. Якщо одна й та ж фраза (фрагмент) джерела відноситься одразу до двох і більше пунктів плану, необхідно зробити декілька однакових витягів, вказавши для кожного відповідний пункт плану;
- витяги краще робити у формі повної цитати (у лапках), а також підкреслити основні моменти, основну думку (думки), які містяться в цій цитаті.

Після того, як будуть зроблені всі витяги, їх потрібно згрупувати по пунктах (розділах і параграфах) плану роботи. (Саме для цього робились помітки у верхньому правому кутку кожного витягу).

Написання чернетки курсової. Текст курсової роботи пишеться на підставі зроблених витягів:

- візьміть усі витяги, які відносяться до першого розділу, перегляньте їх і складіть робочий план майбутнього розділу;
- розложіть витяги відповідно до цього плану, у тій послідовності, в якій ви будете використовувати їх при написанні тексту;
- пишіть текст розділу, підтверджуючи думку посиланням на джерело або дослідження, переписуючи в посиланні те, що записано у верхньому лівому куті кожного витягу.

Таким чином пишеться текст кожного з розділів курсової роботи.

При написанні тексту не зловживайте прямими цитатами. Краще викладати думку джерела своїми словами, обов'язково посилаючись на це джерело, а цитувати варто найяскравіші думки джерела. Посилання на декілька робіт, наведені в одній підрядковій примітці, відділяються одне від другого крапкою з комою.

Не рекомендується вести виклад матеріалу від першої особи однини – «я вважаю», «я встановила». Такі твердження краще висловлювати у безособовій формі – «аналіз матеріалу засвідчує, що ...», «можна зробити висновок», «опрацьований матеріал дозволяє припустити, що ...» тощо. При згадування прізвища особи у тексті ім'я ставиться перед прізвищем, якщо вдруге згадується одна і та ж особа, ініціал імені ставляться перед прізвищем (наприклад, М. Василенко).

З наукової літератури «витягаються» тільки невідомі вам з джерела факти з посилання на книгу чи статтю, звідки ви цей факт взяли, і цитуються думки авторів з того чи іншого питання. Переписувати з літератури інформацію, яку студент повинен знайти в джерелі, не можна. Це веде до зниження оцінки за курсову роботу.

Чернетка курсової роботи оформлюється так же, як і остаточний варіант. Єдиний виняток – у чернетці можуть бути перекреслення, виправлення, вставки тощо.

Написання чистового варіанту курсової. Цей етап роботи полягає в тому, що до тексту вносяться виправлення відповідно до зауважень наукового керівника, і вся робота переписується.

4. Бібліографічне оформлення курсової роботи

Оформлення посилань. Посилання на використані джерела і літературу є обов'язковим елементом курсової роботи. Вони необхідні при цитуванні, запозиченні матеріалу з інших джерел (таблиць, схем, ілюстрацій), при згадування чи аналізі робіт того чи іншого автора. Вони робляться у формі підрядкових приміток шрифтом 10 і розміщуються внизу кожної сторінки. Від основного тексту посилання відділяються горизонтальною лінією, яка доходить до середини рядка. Нумерація приміток може бути суцільною або починатися з першої на кожній сторінці. Знак посилання, якщо примітка відноситься до окремого слова, повинен стояти одразу після цього слова; якщо ж воно відноситься до речення (або цілого абзацу), то в кінці речення (абзацу) перед крапкою.

Цитування документу може бути прямим, коли вказується сторінка книги або збірника (журналу), або непрямим, коли думка автора приводиться не дослівно. В таких випадках перед посиланням на документ ставлять: Див.:

Якщо цитування робиться не за першоджерелом, а за роботою іншого автора, цей факт треба обумовити в підрядковій примітці: Цит. за: Далі йде опис документа, звідки запозичена цитата.

Примітки повинні бути оформлені відповідно до бібліографічних вимог. Якщо у списку джерел і літератури дається повний бібліографічний опис книги чи статті, то в підрядковій примітці передбачені різні способи скорочення обсягу відомостей.

Наприклад:

У списку літератури:	У підсторінковій примітці:
Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: посібник для вчителя. Харків: Основа, 2012. 127 с. Сучасний урок: прогнозування, реалізація, аналіз: науково-допоміжний бібліографічний покажчик; уклад. І. О. Железняк, В. В. Косенко; ред. В. В. Косенко, передмова В.В. Косенко. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 206 с.	Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу. Харків: 2012. С. 34. Сучасний урок: прогнозування, реалізація, аналіз: науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Суми, 2015. С. 130.

Приклади оформлення приміток
(зверніть увагу на розділові знаки і пробіли).

А) книга:

Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя, 2009. С. 156.

Пометун О. І., Гупан Н. М. Практичні заняття з історії в основній школі. Київ, 2018. С. 98.

Б) стаття в журналі або у збірнику; джерело, опубліковане у збірнику:

Мороз П. В., Мороз І. В. Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 24. С. 142.

Костюк І. А. Практичні заняття з історії як засіб розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок учнів. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання*. 2014. № 1. С. 6.

Якщо ви вперше посилаєтесь на джерело, монографію чи статтю, у посиланні повинно бути повне посилання. Якщо ви посилаєтесь на джерело, монографію або статтю вдруге, втретє і так далі, посилання повинно бути скорочене. Є такі правила скорочення посилань:

а) не вказувати вихідні дані книг, назви і вихідні дані журналів і збірників:

Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. С. 35.

Костюк І. А. Практичні заняття з історії як засіб розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок учнів. С. 7.

б) якщо назва надто довга, її можна скоротити, вказавши в першому посиланні на це є видання, як ви саме скорочуєте:

Перше посилання: Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 62 (далі: Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти...).

Друга й наступні посилання: Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти ... С. 72.

в) якщо на одній і тій же сторінці посилаєтесь на якесь одне видання, то друге й наступні посилання на нього виглядають так:

Там само. (якщо посилаєтесь на ту ж сторінку, що й в попередньому посиланні).

Там само. С. 67. (якщо посилаєтесь на іншу сторінку, ніж у попередньому посиланні).

Посилання на літературу, видану з використання латинської абетки робляться аналогічно. Якщо наступне посилання на ту ж книгу, то замість «Там само» пишемо латинський варіант:

Ibid. S. 79. (слов'янськими мовами частіше S.).

Ibid. P. 89.

5. Оформлення переліку використаних джерел і літератури.

Перелік має таку структуру: неопубліковані джерела, опубліковані джерела, перелік літератури, опублікованої з використанням кириличної

абетки, перелік літератури, опублікований з використанням латинської абетки. У тексті ці частини переліку не мають заголовків, а відділяються один від одного інтервалом розміром в один рядок. Перелічені джерела і література нумеруються.

Неопубліковані джерела розміщуються за абеткою за назвами сховищ (архівів, відділів рукописів тощо). «В середині» кожного сховища – за порядковими номерами фондів, описів і справ.

Опубліковані джерела розміщуються в переліку за абеткою.

Перелік літератури також будується за абеткою: за прізвищами авторів і назвами робіт без автора. Якщо використані роботи одного автора – за назвами робіт цього ж автора. У перелік включаються не лише роботи, на які в роботі є посилання, але й ті, що вивчались, але не згадані в тексті.

У кожній позиції переліку обов'язково вказується видавництво і загальна кількість сторінок використаної книги або номери сторінок, які займає у журналі чи збірнику використана вами стаття.

Приклади бібліографічного опису книг:

Книги одного автора:

Старева А. М. Методика навчання історії: особистісно-орієнтований підхід. Миколаїв: Ілліон, 2007. 332 с.

Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 268 с.

Книги двох авторів:

Пометун О. І., Гупан Н. М. Практичні заняття з історії в основній школі: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2018. 160 с.

Книги трьох авторів

Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

Книги чотирьох і більше авторів описуються за назвою.

Кришмарел В. Ю., Малієнко Ю. Б., Мацейків Т. І., Ремех Т. О. Актуальні питання компетентісно орієнтованої методики навчання історії та громадянської освіти в ліцеї: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 334 с.

Книги більше чотирьох авторів описуються за назвою. Книги описані за назвою.

Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конф. (м. Запоріжжя, 10 травня 20230. Запоріжжя: ХНУ, 2023. 305 с.

Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя; за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.

Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: монографія; [К.О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна]. Київ: [б. в.], 2019. 150 с.

Приклади бібліографічного опису статей

Статті з журналів:

Дічек Н. Освітнє краєзнавство в Україні: оновлення теоретичних засад і виклики інформаційної війни. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 2. С. 172–187.

Желіба О. В. Урок історії: спроба відповіді на виклики сьогодення. *Історія в рідній школі*. 2015. № 4. С. 15–18.

Статті із збірників:

Мисан В. Полікультурність у змісті шкільної історії: вимога часу чи забаганка науковців. *Проблеми дидактики історії*. 2020. Вип. 11. С. 24 – 31.

Лозовий В. Історична освіта як інструмент формування загальноєвропейської ідентичності в країнах ЄС. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: зб. мат. Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 77 – 81.

Охредько О. Е. Формування предметно-історичних компетентностей на уроках історії України в 7-9 класах. *Інтерактивна школа творчого вчителя*. 2021. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/79-93538546/93538546#5>

Як видно з наведених прикладів, якщо в курсовій використовується стаття з журналу чи збірника, то в перелік вноситься вона, а не журнал чи збірник.

У списку використаних джерел і літератури не допускається скорочень, які використовуються в посиланнях.

Ресурси віддаленого доступу:

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 (зі змінами у 2020 р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>

5. Рекомендована тематика курсових робіт

1. Ігрові технології на уроках історії у базовій школі: проблеми реалізації.

2. Інноваційні технології у викладанні шкільного курсу історії України в базовій школі.
3. Модернізація змісту шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи.
4. Забезпечення та моніторинг якості освіти у ЗЗСО України.
5. Організація та діагностика пошуково-дослідної роботи учнів з історії.
6. Організація та діагностика самостійної роботи учнів з історії.
7. Реалізація інтерактивного навчання на уроках всесвітньої історії.
8. Практична реалізація особистісно орієнтованого навчання на уроках історії.
9. Застосування прийомів розвитку критичного мислення на уроках історії.
10. Застосування прийомів розвитку креативного мислення на уроках історії.
11. Сучасна система оцінювання у контексті діяльнісного підходу на уроках історії.
12. Цифрові технології у роботі вчителя історії.
13. Аналіз освітніх платформ для організації процесу навчання в ЗЗСО.
14. Візуалізація навчального матеріалу на уроках історії в адаптаційному циклі базової школи за допомогою сучасних on-line сервісів.
15. Формування пізнавального інтересу учнів на уроках історії України.
16. Дискусія як метод групової взаємодії на уроках історії.
17. Підготовка вчителя до уроку історії.
18. Позакласна робота з історії.
19. Проблемність у навчанні історії.
20. Проектні технології у навчанні історії.
21. Роль і місце історії рідного краю в шкільному курсі історії України.
22. Сучасні підходи до внутрішньої диференціації на уроках історії.
23. Методика навчання історії в 10 – 11 класі.
24. Тиждень історії в сучасній школі.
25. Формування логічної (інформативної) предметної компетентності учнів 10 класу.
26. Навчання історії в умовах реалізації концепції Нової української школи.
27. Групові форми роботи на уроках історії.
28. Методи роботи учнів з підручником.
29. Методика підготовки презентації на уроках історії.
30. Методи, засоби і прийоми формування знань історичних фактів.
31. Методика використання структурно-логічних схем на уроках історії.
32. Методи роботи з друкованими текстами на уроках історії.
33. Формування пізнавальних умінь учнів на уроках історії.
34. Художня література у навчанні історії.
35. Методика роботи з історичними джерелами на уроках історії в старших класах.
36. Організація роботи з обдарованими дітьми у процесі навчання історії.

37. Практичні роботи як метод навчання історії в ЗЗСО.
38. Професійні та особисті якості учителя історії.
39. Інтегровані уроки в освітньому процесі на сучасному етапі розвитку національної школи.
40. Формування ключових компетентностей на уроках історії в ЗЗСО.
41. Формування в учнів умінь працювати з інформацією на уроках історії.
42. Формування в учнів просторової компетентності на прикладі вивчення стародавніх цивілізацій Азії та Африки.
43. Візуалізація історії на прикладі вивчення теми "Писемність, релігія та мистецтво давнього Єгипту".
44. Варно-кастовий поділ староіндійського суспільства: використання методу "рольової гри" для закріплення матеріалу.
45. Хронологічні таблиці з історії античності як метод формування хронологічної компетентності здобувачів освіти.
46. Історичний портрет як методичний прийом вивчення історії стародавнього світу (на прикладі постаті Олександра Македонського).
47. Ігрові технології у вивченні античної цивілізації.
48. Графічна наочність як засіб вивчення економічних питань з історії стародавнього світу.
49. Формування історичних предметних компетентностей засобом інтелект-карти з історії античності.
50. Формування «м'яких навичок» на уроках з історії.
51. Формування логічної компетентності на уроках історії у 8-9 класах.
52. Інструменти та прийоми формування громадянської компетентності на уроках історії.
53. Методика використання настільних дидактичних ігор на уроках історії.
54. Формування просторової компетентності учнів на уроках всесвітньої історії у 7-ому класі.
55. Формування хронологічної компетентності на уроках всесвітньої історії у 7-ому класі.
56. Формування культурної компетентності учнів на уроках всесвітньої історії у 7-8 класах.
57. Особливості вивчення процесу поширення християнства в ранньосередньовічній Європі у шкільному курсу історії.
58. Методичні особливості висвітлення ролі історичної особи на уроках всесвітньої історії в 7-ому класі.
59. Візуалізація інформації на уроках всесвітньої історії в 7-ому класі як метод розвитку історичного мислення учнів.
60. Формування історико-предметної компетентності школярів у 7-ому класі (на прикладі вивчення теми «Матеріальний і духовний світ європейського середньовіччя»).
61. Розвиток критичного мислення у процесі вивчення всесвітньої історії в 7-ому класі.
62. Віртуальні екскурсії як один із методів вивчення теми «Матеріальний і духовний світ європейського середньовіччя» у 7-ому класі.

63. Особливості вивчення суспільно-політичної термінології на уроках всесвітньої історії у 7 – 8 класах.
64. Метод «6 капелюхів» як рольова гра (на прикладі вивчення теми «Столітня війна»).
65. Вивчення теми «Українська революція 1917–1921 рр»: мнемонічні методики на уроках історії.
66. Інноваційні методи вивчення Української революції 1917–1921 рр. у 10 класі.
67. Формування інформаційної компетентності на уроках історії України в 10 – 11 класах.
68. Популяризація постаті Михайла Грушевського / Симона Петлюри / Павла Скоропадського / Євгена Петрушевича / Дмитра Вітовського в навчальній та виховній роботі вчителя історії.
69. Формування історичної пам'яті в учнів середніх загальноосвітніх шкіл (на прикладі теми «Голодомор в Україні 1932–1933 рр.»).
70. Дисидентський рух в Україні: зміст проблеми і методика її вивчення у закладах загальної середньої освіти.
71. Еволюція і крах радянського тоталітаризму в Україні (1953–1991 рр.): методика вивчення у шкільному курсі історії.
72. Методика вивчення історії незалежної України (1991–2025 рр.) на уроках історії та в позакласній роботі.
73. Військово-історична реконструкція як спосіб популяризації історії.
74. Формування історичної компетентності учнів за допомогою STEM-завдань.
75. Застосування веб-квестів для підвищення ефективності навчання історії у в закладах загальної середньої освіти.
76. Історичні джерела: поняття, різновиди і методика використання на уроках історії України.
77. Історичні джерела: поняття, різновиди і методика використання на уроках всесвітньої історії.
78. Речові джерела: класифікація і методика візуалізації на уроках історії.
79. Усні джерела: жанрові різновиди і методика використання на уроках історії.
80. Застосування інтерактивних технологій на уроках історії в 9 класі.
81. Зображувальні джерела: класифікація та методика візуалізації на уроках історії.
82. Писемні джерела: жанрові різновиди і методика використання на уроках історії.
83. Формування просторової компетентності у вивченні історії українських земель у складі Великого князівства Литовського.
84. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії в 10 – 11 класах.
85. Методика вивчення міжнародних відносин в курсі всесвітньої історії у 8 класі.

6. Рекомендовані джерела, література та інтернет-ресурси

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 (зі змінами у 2020 р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>

Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.

Історія України. (2022). Всесвітня історія 6–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas_9

Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Київ: HREC PRESS, 2022.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>

Про освіту. (2017). Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про викладання історії в XXI ст. в Європі» Ухвалено від 31 жовтня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_729#Text

3. Рекомендація CM / Rec (2011) 6 Комітету міністрів державам-членам «Щодо міжкультурного діалогу і образу Іншого у викладанні історії». URL: [http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Results/AdoptedTexts/CM%20Rec\(2011\)6_Ukrainian.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Results/AdoptedTexts/CM%20Rec(2011)6_Ukrainian.pdf)

Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конф. (м. Запоріжжя, 10 травня 2023). Запоріжжя: ХНУ, 2023. 305 с.

Баханов К. О. Дослідницька робота на уроках історії. Харків: Основа, 2004. 142 с.

Баханов К. О. Інноваційні системи та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 328 с.

Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: посібник для вчителя. Харків: Основа, 2012. 127 с.

Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Поради молодого вчителя історії. Харків: Основа, 2008. 159 с.

Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії. Харків: Основа, 2012. 239 с.

Баханов К. о, Професійний довідник вчителя історії Харків: Основа, 2017. 294 с.

Баханов К. О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти. Донецьк: Юго-Восток, 2005. 383 с.

Боровець І., Дубінський В., Паур І. Навчання історії в зарубіжній школі: навч. посіб.; за ред. С. Копилова. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 244 с.

Булда А. А., Роговенко М. М. Розвиток творчих здібностей старшокласників у процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін: навч.-метод. посібник. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. 236 с.

Булда А. А., Гончарова О. А. Методика реалізації ціннісно-діяльнісного підходу у процесі викладання суспільствознавчих дисциплін: навч.-метод. посібник для вчителів та студентів. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 238 с.

Ворожбит Л. Навчально-методична база кабінету історії: формування й ефективне використання. *Історія України*. 2015. № 10 (842). С. 12 – 15.

Гайсенюк В. Як ефективно засвоювати історичні знання. *Історія України*. 2014. № 18 (826). С. 5 – 8.

Ганаба С. О. Стратегії розвитку критичного та креативного мислення: навч. посіб. Хмельницький: НАПСУ, 2021. 128 с.

Горбачова О. Дослідження історичного краєзнавства як інструмент діагностики рівня сформованості історичної компетентності старшокласників. *Рідна школа*. 2012. № 10. С. 28 – 31.

Горохівський Л. І. Теорія та методика навчання історії: курс лекцій: навч. посіб. Умань: ПП Жовтий О., 2014. 308 с.

Громадянська освіта та методика її навчання: підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти; ред. Т. В. Бака, Т. В. Мелещенко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с.

Груша Р. Проблемно-пошуковий метод у вивченні історії. З досвіду роботи. *Історія України*. 2008. № 14 (558). С.19 – 22.

Десятов Д. Використання інтерактивної дошки на уроці історії. *Історія в школі*. 2008. № 2. С. 43 – 45.

Десятов Д, Використання соціальних сервісів Веб 2.0 на уроках історії. *Історія в школі*. 2008. № 3. С. 43 – 48.

Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч.-метод. посібник. Київ: Академвидав, 2015. 352 с.

Дічек Н. Освітнє краєзнавство в Україні: оновлення теоретичних засад і виклики інформаційної війни. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 2. С. 172 – 187.

Желіба О. В. Урок історії: спроба відповіді на виклики сьогодення. *Історія в рідній школі*. 2015. № 4. С. 15 – 18.

Журба Л. Проблемні ситуації та способи їх створення на уроках новітньої історії України. *Історія в школі*. 2006. № 6. С. 28 – 33.

Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: моногр.; за ред Л. З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.

Камбалова Я. Методологічні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи (на прикладі теми Кирило-Мефодіївське товариство). *Історія в школі*. 2016. Листопад-грудень. С. 5 – 8.

Канішевська Л. Феномен «національно-культурна ідентичність» як проблема сучасного вітчизняного педагогічного дискурсу. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34. Т. 3. С. 204 – 210.

Косьма О. Кабінет історії рідного краю. *Історія України*. 2015. № 7 (839). С. 5 – 12.

Косенко Ю. М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії: монографія (друга половина ХІХ – початок ХХІ століть). Чернівці: Букрек, 2016. 216 с.

Костюк І. А. Практичні заняття з історії як засіб розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок учнів. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання*. 2014. № 1. С. 6 – 8.

Кришмарел В. Ю., Малієнко Ю. Б., Мацейків Т. І., Ремех Т. О. Актуальні питання компетентісно орієнтованої методики навчання історії та громадянської освіти в ліцеї: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 334 с.

Курилів В. Методика викладання історії: Навч. посібник. Львів, Торонто: Світ, 2003. 256 с.

Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Посібник вчителя. Харків: Основа, 2006. 96 с.

Лозовий В. Історична освіта як інструмент формування загальноєвропейської ідентичності в країнах ЄС. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: зб. мат. Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 77 – 81.

Малієнко, Ю. Зміни історичних наративів у змісті оновленої програми з історії України (на прикладі 8 класу). *Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2022 року)*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 472–476.

Малієнко Ю., Гурська О. Оновлені програми з історії України 2022: наративи, концепти, перспективи підручникотворення. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-125-136>

Матеріали ХІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін»; [упоряд. Г. Г. Яковенко]22. Харків: [б. в.], 2020. 138 с.

Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя; за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.

Мирошниченко В. О. Використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності (для спеціальності «Історія»): навч. посіб.; за ред. Баханова К. О. Київ: ЦУЛ, 2015. 296 с.

Мисан В. О. Писемні джерела на уроках історії: 5 – 11 класи: навч.-метод. посібник. Київ: Шкільний світ, 2009. 104 с.

Мисан В. О. Сучасний урок історії: Навчально-метод. посібник. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.

Мисан В. О. Принципи змісту шкільного курсу історії України як дидактична проблема. *Проблеми дидактики історії*. 2017. Вип. 8. С. 49 – 56.

Мисан В. Місія шкільної історії: вчити мислити чи зазубрювати факти-події? *Проблеми дидактики історії*. 2017. Т. 68. № 6. С. 77 – 85.

Мисан В. Полікультурність у змісті шкільної історії: вимога часу чи забаганка науковців. *Проблеми дидактики історії*. 2020. Вип. 11. С. 24 – 31.

Мокрогуз О. Мультимедійна презентація в системі засобів навчання. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2009. № 9. С. 21 – 23.

Молоткіна В. Історичні документи як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. № 16. С. 107 – 129.

Мороз П. В., Мороз І. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2018. 96 с.

Мороз П. В., Мороз І. В. Практичні аспекти організації дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основні школі. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4. С. 99 – 109.

Мороз П. В., Мороз І. В. Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 24. С. 141 – 162.

Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник; за ред. Жука Ю. О. Київ: Педагогічна думка, 2012. 112 с.

Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: монографія; [К.О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна]. Київ: [б. в.], 2019. 150 с.

Ніколаєнко О. Історична пам'ять та історичне знання в шкільному курсі історії у світлі завдань історичної освіти.. *Трансформації історичної пам'яті: Зб. мат. III Міжнародн. науково-практ. конф.* Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 144–148.

Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства: навч. посіб. Львів: ЗУКЦ, 2012. 163 с.

Охредько О. Е. Формування предметно-історичних компетентностей на уроках історії України в 7-9 класах. *Інтерактивна школа творчого вчителя*. 2021. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/79-93538546/93538546#5>

Петков С. В., Коломоєць С. Д. Методика викладання в школі: теорія та практика, Київ: ЦУЛ, 2020. 216 с.

Пищик А. М., Черевичний Г. С. Методика викладання історії в школі: навчально-методичні матеріали для студентів історичного факультету. Навчальний посібник. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. 112 с.

Пізнавальні, проблемні та порівняльні задачі на уроках історії; упоряд. Н. І. Харківська. Харків: Основа, 2020. 144 с.

Пометун О.І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: [б.в.], 2007. 141 с.

Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2018. 208 с.

Пометун О. І., Гупан Н. М. Практичні заняття з історії в основній школі: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2018. 160 с.

Пометун О., Гупан Н. Методика розвитку критичного мислення учнів ліцею на уроках історії: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 250 с.

Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 62 – 72.

Пометун О. І., Гупан Н. М., Ремех Т. О., Серова Г. В. Основи інтегрованого навчання учнів громадянської освіти та історії в 5- 6 класах: метод. посіб. Київ: Освіта, 2024 . 134 с.

Ремех Т. О. Розвиток історичної компетентності десятикласників засобами підручника історії України. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 23. С. 244 – 258.

Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти: методичний посібник [Електронне видання]. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 222 с.

Рябовол Л. Т. Компетентнісний потенціал суспільствознавчих предметів (за ключовими компетентностями). *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters: Collective monograph. Vol. 2*. Riga, Latvia : Baltija Publishing», 2021. С. 150–167.

Стан і тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї: навч.-метод. посіб.; ред. О. І. Локшина. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 110 с.

Старева А. М. Методика навчання історії: особистісно-орієнтований підхід. Миколаїв: Ілліон, 2007. 332 с.

Старжець В. І. Методика використання формувального оцінювання на уроках історії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка*. 2023. Вип. 64. Том 2. С. 317–322.

Старжець В. І., Левдер А. І. Сучасні підходи до формування предметної компетентності учнів на уроках історії України в 10 – 11 класах. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 6 (24). С. 944 – 956.

Сучасний урок: прогнозування, реалізація, аналіз: науково-допоміжний бібліографічний покажчик; уклад. І. О. Железняк, В. В. Косенко; ред. В. В. Косенко, передмова В.В. Косенко. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 206 с.

Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі: колект. моногр.; гол. Ред. К. О. Баханов. Донецьк: Ландон-XXI, 2012. 519 с.

Терно С. О. До проблеми формування методологічної культури учнів середньої школи у процесі вивчення історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2000. Вип. XI. С. 156 – 163.

Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 268 с.

Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії: посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 7/8. С. 27 – 39.

Терно С. О. Роль критичного мислення у громадському вихованні на уроках історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. XXXV. С. 374 – 382.

Терно С. О. Критичне мислення: методи та стиль навчання. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2019. Вип. 52. Том 2. С. 183–189.

Терно С. О. Інструменти коучингу в професійному розвитку вчителя історії. *Історія в рідній школі*. 2022. № 2/3. С. 9 – 14.

Терно С. О. Критичне мислення та інноваційні стратегії в історичній освіті: посібник для здобувачів вищої освіти ступеня магістра ОПІ «Середня освіта (Історія)». Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 120 с.

Терно С., Турченко Г. Бої за Україну в шкільному курсі історії в контексті передумов сучасної російсько-української війни. *Трансформації історичної пам'яті: Зб. мат. III Міжнародн. науково-практ. конф.* Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 148 – 153.

Ткаченко Т., Соловйова Т., Ткаченко О. Групова робота як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії і основ правознавства в закладах загальної середньої освіти. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2023. № 18. С. 272 – 294.

Удод О. Українська історична дидактика: академічний дискурс (до 80-річчя Інститут історії України); за ред В. Смолія. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2016. 214 с.

Українська історична дидактика. Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії): Зб. наук. ст. Київ: Генеза, 2000. 368 с.

Уткіна О. І. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у шкільній історико-краєзнавчій освіті. *Історія та правознавство*. 2008. № 32 (168).

Філософія освіти: Навч. посібн.; за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

Формування предметних компетентностей проектного навчання: [посібник] / [авт-упоряд. К. О. Баханов]. Харків: Основа 2018. 128 с.

Худобець О. Використання комп'ютерного супроводу на уроці стародавнього світу в 6 класі. *Історія в школах України*. 2006. № 8. С. 33 – 38.

Шалашний Л. А. Перебіг і напрями трансформацій змісту шкільної історичної освіти в країнах ЄС наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. (на прикладі Польщі та Німеччини). *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 24. С. 16 – 20.

Шимон Ю. Ю. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України. *Історія України*. 2011. № 10. С. 9 – 11.

Шкільна історія очима істориків-науковців. Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників з історії України / упоряд. Н. Яковенко. Київ: УІНП, 2008. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007398>

Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-метод. посібник. Харків: ХНАДУ, 2017. 324 с.

Інформаційні ресурси

Міністерство освіти і науки України. Законодавство. Розділ – Загальна середня освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>

Чинні навчальні програми. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-program>

Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/>

Інститут модернізації змісту освіти. Розділ – електронні версії підручників. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>

Інститут педагогіки НАПН України. Розділ – методичні посібники. URL:

<https://undip.org.ua/rubric/metodman/>

Нова доба: Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін. URL: www.novadoba.org.ua

Єдиний науково-освітній простір вчителів. URL: www.worldhist.ru/index.htm

«Освіторія» – онлайн-медіа про освіту та виховання дітей в Україні. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/>

Освітній проект «На урок». URL: <https://naurok.com.ua/>

Освітній ресурс «Острів знань». URL: ostriv.in.ua/

«Всеосвіта» - Національна освітня платформа. URL: <https://vseosvita.ua/>

Шкільне життя. URL: <https://www.schoollife.org.ua/>

Український інститут національної пам'яті. URL: <http://www.memory.gov.ua>

Інститут історії Національної Академії наук України. URL: www.history.org.ua

Історична правда. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/>

Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Електронна бібліотека Читиво. Розділ – Історична література. URL: <http://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/>

The Council of Europe. History Teaching – History Education. URL: <https://www.coe.int/en/web/history-education/home>

NSTA (Британське наукове співтовариство вчителів). URL: www.nsta.org